

AKŞAM VE VAKİT GAZETELERİ HABERCİLİĞİNDE İSPANYA'DA II. CUMHURİYETİN İLÂNI MESELESİ (14 NİSAN 1931)

The Issue of the Second Proclamation of the Republic in Spain in the Journalism of Akşam and Vakit (April 14, 1931)

Gönderim Tarihi: 12.09.2017

Kabul Tarihi: 08.12.2017

Erdem KARACA*

ÖZ: İspanya tarihi açısından 28 Ocak 1930 tarihi bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Söz konusu tarihte, 13 Eylül 1923 yılından itibaren Başbakanlık koltuğunda oturan Miguel Primo de Rivera, ordu ve donanma kumandanlarının mütalaaları doğrultusunda yapmış olduğu değerlendirmeler neticesinde görevi bırakma kararı almıştır. Ne var ki, bir yılı aşkın bir süre ülkede bir normalleşme kaydedilmemiştir. Üniversitelerde görülen boykotlar, ekonomik yapıyı bozacak mahiyette grevler, darbe girişimleri, açlık grevleri, siyasi belirsizlikler, sokak olaylarının neden olduğu asayişsizlik, kralın çözüm üretememesi, cumhuriyet yanlılarının eylemleri gibi gelişmeler ülkenin bir kaos ortamıyla karşı karşıya kalmasına yol açmıştır. 12 Nisan 1931 günü yapılan Belediye Seçimleri'ni büyük kentlerde çoğunlukla Cumhuriyetçilerin kazanmasını müteakip, Kral XIII. Alfons (Alphonse) tahttan feragat etmeksizin ülkeden ayrılınca "Cumhuriyet" ilân edilmiştir. Cumhuriyetin ilânıyla birlikte ilk etapta, uluslararası tanınma, sistemin ne şekilde düzenleneceği gibi mevzular ön plana çıkan hususlar olmuştur.

Çalışmada, Primo de Rivera'nın istifasından cumhuriyetin ilânına kadar geçen zaman zarfında İspanya'da ortaya çıkan gelişmelerin Türk kamuoyuna nasıl aktarıldığı ve ortaya konan değerlendirmelerin neler olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışma, üzerinde herhangi bir tarama yapılmamış, Akşam ve Vakit gazetelerinin analizine dayanmaktadır. Böylece Türkiye'nin İspanya'ya yönelik ilgisi ve yaklaşımı basın üzerinden anlaşılmaya/anlatılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Basın, Akşam, Vakit, İspanya, Cumhuriyet, 1931.

* Yrd. Doç. Dr., Bitlis Eren Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi/Tarih Bölümü/Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı, erdm.karaca@hotmail.com, ORCID ID: orcid.org/0000-0003-3075-3989

ABSTRACT: January 28, 1930, constituted a historical turning point in terms of Spain's history. On the said date, Miguel Primo de Rivera who was on the Prime Minister's seat as of September 13, 1923, as a result of the evaluations done in line with the considerations of the army and navy commanders, decided to quit his position. However, no normalization was recorded in the country for more than a year. Developments such as boycotts seen in universities, strikes that would damage the economic structure, coup attempts, hunger strikes, political ambiguities, public disorder caused by street events, king's failure in creating a solution, and actions of the Republican people led the country to encounter a chaos environment. Following mostly the Republicans winning the Municipal Elections done on April 12, 1931, in big cities, when the Spanish King Alfonso XIII left the country without renouncing the throne, "Republic" was proclaimed. With the proclamation of the Republic at first step, the issues such as international recognition, how the system would be regulated came into prominence.

In the study, it is aimed to determine how the developments emerging during the time from the resignation of Primo de Rivera to the proclamation of the Republic in Spain are reflected to Turkish public opinion and what are the evaluations set forth. The study was based on the analyses of Akşam and Vakit newspapers that have no previous literature review. Thus, interest and approach of Turkey to Spain was attempted to be understood/ explained through the media.

Keywords: Press, Akşam, Vakit, Spain, Republic, 1931.

GİRİŞ

İber Yarımadası üzerinde yer alan İspanya, 504782 km²'lik yüzölçümüyle me-zotop (orta büyüklükte) devlet grubuna giren bir Güneybatı Avrupa ülkesidir. Kuzeyde Fransa ve Andorra, batıda Portekiz ve Atlas Okyanusu, doğu ve gü-neyde Akdeniz ile sınır komşusudur. Güneyinde yer alan Cebelitarık Boğazı, ülkenin sahip olduğu stratejik önemi artırmaktadır. Boğazın İspanya tarafında İngiltere'ye bağlı Cebelitarık kenti yer almaktadır. Karşı kıyıda (Afrika) ise, Fas sınırları içinde İspanya'ya ait Ceuta ve Melilla kentleri bulunmaktadır. Böylece, boğazın stratejik önemi haiz iki önemli mevkisi, İspanya ve İngiltere tarafından kontrol edilmektedir. Avrupa ve Afrika arasında bir koridor pozis-yonunda bulunan İspanya, tarihsel süreç içerisinde farklı etnik ve dini yapıları bünyesinde barındırmak durumunda kalmıştır. Bu durum, bir yandan İspanya açısından sorun oluşturmuş, bir yandan da ekonomik ve toplumsal gelişimine katkı sağlamıştır (Arıbaş ve Kara, 2010: 63-64). XX. yüzyılın başında 18.6 mil-yon nüfusa sahip olan İspanya, ölüm oranlarındaki hızlı düşüğe bağlı olarak, 1930 yılında neredeyse 24 milyonluk bir nüfusa ulaşmıştır (Casanova, 2015: 12).

Avrupa'da 19. yüzyılda kralların hükümranlığını ellerinden alan uluslar, ulusal bağımsız devletler kurma mücadelesinde önemli başarılar elde etmişlerdir. Bir yandan bağımsızlık için ihtilâller yapılırken, bir yandan da demokrasi, özgürlük ve eşitlik mücadeleleri yaşanmıştır. Kazanılan haklar anayasal teminat altına alınmıştır. Görece özgürlükçü anayasaların ortaya çıktığı 19. yüzyıl, aynı zamanda sanayileşme yüzyılı da olmuştur. Bu da işçi sınıfına, kadınlara ait yeni yeni siyasal, sosyal ve ekonomik hakların gündeme gelmesine sebebiyet vermiş, buna bağlı olarak da yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında "sosyal devlet" olma olgusu ortaya çıkmıştır. Ancak, Kıta Avrupa'sındaki gelişmelere alternatif bir çizgi izleyen Rusya, 1917 Bolşevik İhtilâli ile üretim ilişkilerini değiştirip, farklı merkezi bir rejim ihdas etmiştir. Bir bakıma buna tepki olarak ve komünizm korkusu dolayısıyla Almanya, İspanya, Portekiz başta olmak üzere birçok Avrupa ülkesinde faşist ve ırkçı nasyonal sosyalist rejimler kurulmaya başlanmıştır. Böylece I. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa'da insan haklarını yok eden pek çok diktatörlük rejimi ön plana çıkmıştır. Demokrasi ise Avrupa'nın batı kesiminde (İngiltere, Fransa gibi) ve ABD'de yaşamaya devam etmekteydi (Aybars, 1991: 445-446).

I. Dünya Savaşı esnasında tarafsız kalmayı başaran Akdeniz'in bir ucundaki İspanya'da, restorasyon döneminin önde gelen şahsiyetlerinin sürdürülecek devamlı tarafsızlık yaklaşımının; beraberinde ekonomik fayda, sosyal barış ve siyasal istikrar getireceğini düşünülse de, gelişmeler beklentileri karşılamakta uzak bir seyir izlemiştir. 1917 yılından General Primo de Rivera'nın Eylül 1923'te gerçekleştirdiği hükümet darbesine kadar geçen süreyi kapsayan Restorasyon Dönemi'nin iflası bu nedenle sık sık tartışma konusu olmuştur. Aynı zamanda, 19. yüzyılda eski ihtişamlarını kaybeden dünyanın iki büyük ve güçlü imparatorluğu (Türk ve İspanyol), 1898-1919 yılları arasında büyük bir çöküş dönemi yaşamışlardır. 1924-1936 yılları arasında kendi sorunlarına odaklanan Türk ve İspanyol devletleri, adeta birbirlerine sırtları dönük olarak yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Yine de, iki savaş arası dönemde iki ülkenin ilişkilerinin geliştirilmesi yönünde birtakım çalışmalar kaydedilmiştir. Bilhassa tanınmış moda çevrelerinin kürsülerinde iki ülkeyi ilgilendiren konulara dair konferanslar verilmiş, yazılar yazılmış, Madrid, Barselona, Valensiya ve Sevilla gibi şehirlerin basınlarında, İspanya'dan kovulmuş, Türkiye'de ve Balkanlar'da yaşayan Yahudilerin, [1902'de 16 yaşında tahta çıkan (Aktaş, 2014: 296)] Kral XIII. Alfons'u dış politikada yönlendirebilecekleri dahi tartışılmıştır. Primo de Rivera'nın da üzerinde durduğu bu görüş, İkinci Cumhuriyetin demokratları tarafından da kayda değer bulunmuştur (Lezcano, 1991: 217-219).

Ankara ve Madrid yönetimlerini birbirine yaklaştırması bakımından önemli bir konumda bulunan İspanya-Türkiye Dostluk Antlaşması'nı (Ankara-16

Nisan 1924) müteakip (Lezcano, 1991: 227; Aladağ, 2011: 70), Türkiye'nin ilk elçisi olarak Madrid'e 6 Şubat 1929'da atanan Yahya Kemal Beyatlı, 29 Şubat günü görevine başlamıştır. Kral XIII. Alfons'un takdirini kazanan Yahya Kemal, bizzat kral tarafından av partisine davet edilmiş, sohbetinden etkilenilen bir elçi olmuştur (Özcan, 1996: 33).

PRİMERO DE RİVERA'NIN İSTİFASI ve BERENGUER HÜKÜMETİ'NİN KURULMASI

İspanya'da, 1978 yılına kadar geçerliliğini koruyan ve Napolyon modelinden esinlenilerek oluşturulan yönetim yapısı 1812 Cadix (Cadiz) Anayasası'na dayanmaktaydı. Ülke, il ve belediye şeklinde iki birimin varlığını temel alan merkezi bir sistem şeklinde tanzim edilmiştir (Yıldız, 2011: 177). Buna göre; merkeze bağlı il yönetimleri, merkezi yönetimin taşradaki yetkilerini kullanmaktaydı (Uyanık, 2006: 10-23). Yönetim alanındaki istikrarsızlıklar, 1902-1923 yılları arasında 33 hükümetin düşmesine neden olmuştur. Buna paralel olarak halkın seçimlere katılım oranı, 1910-1923 arasında %60'ı geçmemiştir (Aktaş, 2014: 25).

Bilhassa endüstriyel alanda başrolde yer almış olan Katalonya ve onu takip eden Bask, Vizcaya ve Guipuzcoa bölgelerinin üretkenliği sayesinde İspanya, 20. yüzyılın ilk çeyreğinde bir 25 yıl daha göremeyeceği derecede ekonomik gelir elde edecek bir gelişme göstermiştir. Ancak, I. Dünya Savaşı'ndan sonra, ekonomik gelişimi daha etkin hale getirecek herhangi bir ciddi program ortaya konmadığı için, endüstriyel alanda yeterli bir sıçrama gerçekleştirilememiştir. Bunun temel nedeni ise, ülkede görülen siyasi istikrarsızlık ve çalkantılar idi. 1902-1923 yılları arasında toplamda 33 kabinenin düşmüş olması siyasi kaosun en belirgin göstergesi olmuştur. Nihayetinde ortaya çıkan enflasyonist kısır döngü, fiyatların beş yıl içerisinde iki kat artmasına yol açtığı gibi, sosyal dengeleri altüst etmiş ve birçok yerde birbirini takip eden grevlerin patlak vermesine neden olmuştur. Bütün bunlara ilave olarak, uzunca bir süredir kronik bir mesele haline gelmiş bulunan Fas Sorunu'nu çözmek için bir araya gelen bir grup generalin, geçici bir askeri diktatörlük kurulmasına karar vermeleri kral açısından durumu daha da zorlaştırmıştır. Başlangıçta bu işi üstlenecek bir kişi bulunmadığından karara destek vermeyen kral, Katalonya Genel Komutanı General Miguel Primo de Rivera'nın, Eylül 1923'te ön plana çıkmaya başlamasıyla birlikte tavrını değiştirmeye başlamıştır. 12 Eylül gecesi Katalonya'da sıkıyönetim ilan eden de Rivera, çok kısa bir zamanda ülkedeki resmi kurumları ve ulaştırma merkezlerini işgal etmiş ve altı buçuk yıl sürecek "diktatörlük" rejimini kurmuştur.

Katalonya'ya ait bölgesel nitelikli idareyi (mancomunidad) fesheden Rivera, yine de, kurdurduğu Vatansever Birlik Hareketi (La Union Patriótica) vası-

tasıyla faşizan bir yapının oluşmasına da izin vermemiştir. 1926-1930 yılları arasında sosyal, toplumsal ve altyapı ile ilgili çalışmalara hız vermiştir. Otoyol sisteminin inşası, hidroelektrik yatırımları, ağaçlandırma ve petrolle ilgili çalışmalar hayata geçirilmiştir. Ne var ki, uluslararası çevrelerden arandığı destek bir türlü sağlanamamıştır. Nitekim, 1928 yılından itibaren yoğunlaşan kitle hareketleri ve 1929'da da pesetanın büyük oranda değer kaybetmesiyle baş gösteren ekonomik bunalım rejime karşı giderek artan bir kamuoyu güvensizliğinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca, hiçbir zaman Rivera'yı tümüyle desteklememiş bulunan ordunun büyük bir kesiminin 1928'den itibaren rejim aleyhtarlığı yönünde daha fazla vaziyet almış olması durumu daha da zora sokmuştur. 1929'a gelindiğinde sağlığı da iyice bozulan General, yorgun ve kararsız bir kişi haline gelmiştir (Uyanık, 2006: 10-23).

Öncelikli sorunlar arasında yer alan para buhranına çare bulmaya çalışan Rivera, Maliye, Çalışma ve Eğitim bakanlarıyla bir araya gelmiş, görüşmelerde bulunmuş ve spekülasyonlara mani olmak için meclise bir formül sunmaya karar vermiştir.¹ İspanya maliyesinin iyiye doğru gitmesine ve önemli miktarda fazlalık vermiş olmasına ve de dış ticaret bilanço göstergelerinin iyileşmesine rağmen pesetanın değeri anlaşılabilir sebeplerden dolayı mütemadiyen düşmekteydi. Paranın istikrarsız oluşu ve ülkenin siyasi geleceğine güven duyulmaması en temel sorundu. İspanya diktatörü bu durum hakkında; "Kambiyonun yükselmesinden ancak zengin sınıf müteessir olacaktır. Çünkü bunlar ipek çorap ve levanta gibi hariçten gelen lüks eşyayı kullanıyor. Halbuki fakir halk Kastella umum Endülüs zeytin yağını ve yerli yün kumaşı kullandığından bunlar için kambiyo meselesinin ehemmiyeti yoktur!" demiştir.²

Bu arada, Rivera'nın partisi Vatanseverler Birliği, yapılacak olan belediye ve eyalet meclisleri seçimlerinden önce icra olunacak tenkisata dair talimat yayımlamıştır. Daha önce Rivera tarafından tayin edilen parti liderleri artık partinin azaları tarafından seçileceklerdi. Yeni talimat gereğince, erkek ve kadın 23 yaşından büyük herkes eyalet meclislerinde başkan ve aza olabilecekti. Vatanseverler Birliği'nin siyasi bir guruptan bilfiil siyasi bir partiye dönüşümünü

¹ "İspanya'da Para Buhranı", *Vakit*, 12 Kânunusani 1930: 2; *Vakit*, 1917'den itibaren Ahmet Emin Yalman ve Asım Us tarafından yayımlanmıştır. 1934'te "Kurun" adını alan gazete bir süre sonra yine "Vakit" adıyla yayın hayatına devam etmiştir. *Vakit*'in tarihinde en önemli olaylardan biri, Atatürk'ün 22-26 Ocak 1937 tarihlerinde beş gün gazetede başyazı yazmış olmasıydı. Bunlar Asım Us adıyla yayınlanmıştır. Bkz., *Gazetecilik/Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi* (2008), http://hbogm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/gazetecilik/moduller/turk_basininin_dogusuvegelisimi.pdf

² "Cihan İktisadiyatı-İspanya parasının sükûtu devam ediyor", *Akşam*, 16 Kânunusani 1930: 5; *Akşam*, Necmettin Sadak tarafından 20 Eylül 1918'de kurulmuştur. Milli Mücadele'yi desteklemiştir. 1971'den sonra birkaç defa el değiştirmiştir. 9 Ocak 1982 yılında sıkıyönetim nedeniyle kapatılmıştır. Bkz., [https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C5%9Fam_\(gazete\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C5%9Fam_(gazete))

sağlayacak seçimler gizli oylamayla Şubat ve Mart aylarında icra edilecekti. Beynamede ayrıca, en iyi diktatörlüğün dahi sona ermesinin bir zaruret olduğu ve İspanya'nın 1876 Anayasası'na kısmen ya da tamamen dönebilecek kuvvet ve istidadı haiz bulunduğu beyan edilmiştir (Akşam, 27 Kânunusani 1930: 6).

Gazetecilere, ordu ve donanmanın kendisine güven duymasını önemli gördüğünü açıklayan Rivera, “bunun ordunun siyasyata karışması suretinde tefsir edilmesinden korkmadığını, çünkü mevzuu bahis olan meselenin mevkii idareyi ordunun murakabesine tabi tutmak değil, fakat diktatörlük idaresinin ordudan yetmişmiş olan reisinin ordunun hâlâ itimadını haiz bulunup bulunmadığını anlamaktan ibaret olduğunu ilâve etmiştir.” Eğer görevinin sona erdiğine hükmederse kurulacak olan hükümette artık yer almayacaktı (Vakit, 28 Kânunusani 1930: 2). Bütün askeri bölgelerin, birimlerin generalleri ve albayları toplanarak ileri sürülmüş olan güven meselesi konusunda karar vermeye çalışmışlardır (Vakit, 29 Kânunusani 1930: 2). Ordu liderlerinin desteklerini devam ettirmek konusunda isteksiz olduğunu gören krallık, hasta ve yorgun General Primo de Rivera'yı gözden çıkarmak konusunda pek bir tereddüt göstermemiştir (Uyanık, 2006: 23-24). Yaptığı tetkikat neticesinde ve Andaloz Valisi Enfan Karlos ile Kadiks Askeri Valisi General Godedin'in azilleri hakkındaki kararnamelerin kral tarafından imza edilmek istenmeyişinden dolayı görevde daha fazla kalmasının uygun olmayacağını anlayan Rivera'nun istifası, kral tarafından kabul edilerek, yerine General Berenguer kabineyi kurmak üzere görevlendirilmiştir. Berenguer, Rivera tarafından da övgüye mazhar olmuştur.³ Gazeteciler, yeni kabinenin oluşturulması esnasında birtakım güçlüklerle karşılaşılacağını ileri sürseler de, Berenguer yaptığı açıklamada, yeni nazırlar listesini en kısa sürede verebileceğini belirtmiştir.⁴

³ “İstifa etti-Ceneral Primo de Rivera nihayet istifasını verdi”, *Akşam*, 30 Kânunusani 1930: 2; “Çekildi-Jeneral Primo dö Rivera'nın istifasındaki sebep ne imiş?”, *Vakit*, 30 Kânunusani 1930: 2; Rivera, Aralık 1929'un sonunda Lansiyon Gazetesi'ne vermiş olduğu bir beyanatta, ülkenin kendisine güven duymadığını belirtmiştir. Hazırlanmış olduğu notanın kral tarafından imzalanmamasını müteakip de istifa ettiğini söylemiştir. Kralın, Don Karlos'un azlini teklif etmiş olmasını uygun bulmaması meselesinin ise, istifasıyla bir ilgisinin bulunmadığını ileri sürmüştür. Vatani vazifeden kaçmadığını, geri çağırılacağı zamana kadar sükûnet içerisinde bekleyeceğini beyan etmiştir. Bkz., “Çekilen diktatör”, *Vakit*, 1 Şubat 1930: 1.

⁴ Muhtemel bakanlık dağılımı: Başvekil ve Harbiye Nazırı General Berenguer, Dâhiliye Nazırı Miralay Marzo, Maarif Nazırı Dük d'Albe, Adliye Nazırı M. Estrada, Nafia Nazırı M. Gabriel Mora, Mesai Nazırı M. Sanro Ros Dolano, Maliye Nazırı M. Kambo. Bun arada sabık nazırlardan M. Leopold Matos, M. S. Gerra ile görüştüktan sonra, bir nazırlık kabul edeceğini General Berenguer'e bildirmiştir. Yeni kabinenin, öncelikli olarak, Darülfünun (üniversite) öğrencilerine, geri alınmış haklarının iade edeceği belirtilmiştir. Madrid'de vukubulan şiddetli öğrenci eylemlerinin etkisi böylece kendisini göstermiştir denebilir. Bkz., “İspanyada Yeni Kabine nasıl teşkil ediyor?”, *Vakit*, 31 Kânunusani 1930: 2; Ayrıca, A.B.C. Gazetesi muhbirine bilgi veren Berenguer, Hariciye Nazırlığı'nın yeniden, derhal kurulacağını ifade etmiştir. Bkz., “İspanya kabinesi”, *Akşam*, 2 Şubat 1930: 2.

İspanya'da yeni kabinenin yine bir askerinin riyaseti altında teşkil etmiş olmasına rağmen, bu kabinenin sivil bir hükümet olacağı ileri sürülmüştür. Berenguer Hükümeti'nin gelişmelere ışığında bir parlamento hükümeti olmayı istemesi, İspanya'da diktatörlüğe karşı yıllardır birikmiş olan nefretin tabii bir sonucu olarak görülmüştür. Burada akla gelen ilk soru; "İspanya'da Primo da Rivera'ya karşı duyulan kin, İspanya'da parlamento hükümetlerini esaslı surette tutunmasına sebep olabilecek midir?" şeklindeydi. Mesele, objektif bir biçimde ele alındığında, İspanya'da son diktatörü yerinde tutan sebepler şöyleydi:

1. İspanya birliğini isteyen hükümetçilerle karşı, muhtariyet isteyen mahallilik hislerinin gelişmiş olması.
2. İspanya'da arazi sahiplerinin henüz pek geri bir kültüre sahip olmaları ve modern bir burjuva oluşumuna karşı gelmeleri.
3. İspanya'da coğrafi yapının tek bir hükümetin teşekkülüne engel teşkil edecek pozisyonda bulunması.
4. Bölgeler arasındaki yolların az, mevcut olanların da berbat olması ve şimendüfer (demiryolu) hatlarının yetersizliği.

Bunlara bağlı olarak, İspanya'da, muhafazakâr ve mahalli milliyetçiliği takviye eden bir edebiyat ve ahlâk telakkisi hâkim hale gelmişken, siyasi hayat büyük ölçüde geri kalmıştır. İspanya'da, devletin kuvvet ve iktidarını korumak ve devam ettirmek isteyenler ve de hayatı tehlikeye girenler örfi bir şekilde vaziyete hâkim olma yoluna gitmişlerdir (Vakit, 3 Şubat 1930: 6).

Görevden ayrıldıktan sonra Entransijant gazetesine beyanatta bulunan Rivera, programını "Sükût ve sulhu sükûn içinde çalışmak" şeklinde özetlemiş, krala olan ilişkilerine dair de "Hürmet ve sadakat" ifadesini zikretmiştir. Ayrıca, "vatani birliğin" büyük bir kuvvetle teşkil ettiğine dikkatleri çeken Primo, gelişmelerden büyük memnuniyet duyduğunu beyan etmiştir (Vakit, 4 Şubat 1930: 2).

Primo döneminin kapanmasıyla birlikte yayımlanan bir genelgeyle "avukatlık kolejleri" yeniden tesis edilmiştir. Barcelona temsilcileri, Primo'nun yasakladığı karnaval şenliklerinin yeniden canlandırılmasını istemişlerdir. Milli Meclis azalarının istifalarını kabul eden kral, başbakanlık müsteşarlığını yeniden ihdas etmiştir. İhracatçıların, kazançlarının %80'nini İspanyol parasına dönüştürme zorunluluğu, hazırlanan bir emirname ile düzeltilmiştir. Vatikan Sefirliği yapmakta olan Marki de Magaz ise istifa etmiştir.

Yapılan çalışmalarla hükümet, her yönüyle milli teşkilatlanmayı yeniden düzenlemeyi amaçlamaktaydı (Vakit, 6 Şubat 1930: 2). Yeni kabine tedbir amaçlı, sabık Başbakan Rivera ile İçişleri Bakanı Anido'nun Madrid'den uzaklaşmalarına

rını da yasaklamıştır (Akşam, 10 Şubat 1930: 2). Ayrıca, daha önce ilişiği kesilmiş olan 5 albay, 26 kaymakam, 49 binbaşı ve 93 yüzbaşı ile 83 topçu teğmen, 124 küçük rütbeli subay ve 52 öğrenci ordudaki görevlerine iade edilmişlerdir (Vakit, 12 Şubat 1930: 2; Akşam, 12 Şubat 1930: 2). Buna bağlı olarak, Rivera döneminde neşredilmiş askeri terfi sistemine dair kararnameler iptal edilmiştir (Vakit, 17 Şubat 1930: 2).

Siyasal hayatın yeniden normalleşmesiyle birlikte; M. Sanchez Guerra'nın öncülüğünde Milli Liberal Fırkası ve M. K. Mortera öncülüğünde de Milli Muhafazakâr Fırkası kurulmuştur. Milli Muhafazakâr Fırkası, iktisadi alanda adeta bir diktatörlük tesisi öngörmüştür (Vakit, 7 Şubat 1930: 2). Eski başbakanlardan M. Romanones, ülkede cumhuriyetin ilân edilmesini ve Kral Alfons'un ise ölünceye kadar cumhurbaşkanı olarak kalmasını teklif etmiştir. Radikal kesimler ve hapisneden çıkan darülfünün hocaları da cumhuriyetten yana tavır almışlardır. Gelişmeler karşısında Rivera, San Remo'ya gitmiştir. Taraf-taralarının ise seçimlere bir parti şeklinde iştirak edecekleri kaydedilmiştir.⁵ Ücretler ve işsizlik meselesinden yakınan küçük grupların çıkarmış olduğu olaylarda görülen taşkınlıklar nedeniyle de zaman zaman polisle karşı karşıya gelinmiştir.⁶

Daily Mail gazetesi, İspanya'da hükümetin seçimleri yaptırmayacağı ve sansür uygulamasına devam edeceği yönünde bilgi verirken (Akşam, 4 Mart 1930: 2), Fabra Ajansı ise, yabancı haberleri tekzip ederek; İspanya'da tam bir sükûnetin hüküm sürmekte olduğunu ve seçimlerin ertelenmemiş olduğunu, sadece bir süre gecikeceğini belirtmiştir.⁷

Yedi yıla yakın süren keyfi yönetim esnasında hakları kaybolan tüm kesimler ve özellikle de aydınlar, halkın başına diktatörlüğü musallat edenin kral olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bundan dolayı da kral şiddetli hücumlara maruz

⁵ "Reisicumhur kral!", *Akşam*, 13 Şubat 1930, 2; Le Journal gazetesinin haberine göre; M. S. Guerra (Milli Liberal Fırka), vermiş olduğu bir konferansın bitiminde çoğunluğu öğrenci olan 3 bin kişilik bir grup ellerinde kızıl bayraklar olduğu halde "yaşasın cumhuriyet, kahrolsun saltanat" şeklinde sloganlar atarak Madrid sokaklarında dolaşmışlardır. Bkz., "Yaşasın Cumhuriyet, kahrolsun saltanat!", *Vakit*, 1 Mart 1930: 1; İspanya'da, Darülfünün (Üniversite) öğrencilerinin gösterileri yoğun katılımlı ve uzun soluklu gerçekleşmekteydi. "İspanyada darülfünün talebesinin nümayişi", *Akşam*, 7 Mart 1930: 6.

⁶ "İspanyada", *Vakit*, 16 Şubat 1930, 2; Gösterilerde çatışmaya sebebiyet verildiği gibi, son derece itidalli protestolar da söz konusu olmuş, Sevilla'da vali ve belediye yetkilileri ile dahi gerilimsiz görüşmeler yapılmıştır. "İspanyada", *Vakit*, 8 Mart 1930: 2.

⁷ "İspanyada intihabat", *Vakit*, 5 Mart 1930: 2; Halk arasında görülen heyecan ve cumhuriyet lehindeki tezahürat artmaya devam etmekteydi. Krallık dahi tehlikeye düşme sorunuyla karşı karşıyaydı. Bu da yeniden diktatörlük ilân edilmesi olasılığını gündeme getirmiş ("Gene diktatörlük", *Akşam*, 5 Mart 1930: 2), ancak, yetkililerin diktatörlüğe sıcak bakmamaları bu yönde gelişen kaygıları gidermiştir. "İspanyada", *Akşam*, 6 Mart 1930: 2.

kalmış ve İspanya'nın bir daha böyle bir felakete maruz kalmaması için en sağlam teminatın cumhuriyet olduğu fikri kuvvet bulmuştur.⁸

Bu arada, Ailesiyle birlikte Paris'te yaşamakta olan Primo de Rivera'nın ani bir şekilde ölümü İspanya'da derin bir heyecan uyandırmıştır. M. Branger, ölüm haberini krala bizzat bildirmiştir. Naaşı, İspanya'ya getirilerek defnedilmiştir (Vakit, 18, 21 Mart 1930: 1, 2; Akşam, 19 Mart 1930: 2). Hükümet tarafından basına verilen beyanatta, "M. Primo dö Rivera'nın vatana olan merbutiyet ve ihlâsı ve bilhassa Fas işini iyi bir neticeye isal etmek suretiyle memlekete etmiş olduğu hizmetleri sitayişle yâd edilmektedir." denilmiştir (Vakit, 20 Mart 1930: 2).

KARGAŞA/ÇATIŞMA/GREVLER DÖNEMİ

Madrid'de bir ziyafette bazı cumhuriyetçilerin sert açıklamalarda bulunmaları üzerine birtakım hadiseler yaşanmış ve aralarında M. Ortega ile M. Gasset'in de yer aldığı 10 kişi tutuklanmıştır (Vakit, 9 Nisan 1930: 2). Tıp Fakültesi binasının üstüne kızıl bayrak çeken tıbbiyeliler, jandarmayla çatışmaya girmiştir. 20 kadar kişinin yaralandığı, bir tıbbiyelinin de öldüğü belirtilmiştir. Vaziyetin çok vahim olduğunu gizlemeyen Hükümet, olaya sebebiyet verenlerin cezalandırılması için Darülfünun yönetimine geniş yetkiler vermiştir. Darülfünun Meclisi de, eğitim-öğretime ileri bir tarihe kadar ara verme kararı almıştır (Vakit, 7 Mayıs 1930: 1). Ancak, olayların durmaması, öğrencilerin polisi taşa tutması üzerine hükümet yetkilileri, darülfünunun kapatılmasına karar vermiştir (Vakit, 8 Mayıs 1930: 1). Bu arada, sabık Dâhiliye Nazırı General Martinez ile sabık Katalonya askeri valisi General Anidon'un yeniden diktatörlük yönetimi tesis etmeye çalıştıkları yönündeki bilgiler gündeme düşmüştür (Vakit, 9 Mayıs 1930: 2).

General Rivera'nın diktatörlükten çekildiği günden itibaren İspanya'da isyan ve karışıklık dalgaları Madrid, Barcelona, Valensiya, Saragosa'da birbirini takip etmekteydi. Başbakan General Berenguer'in almakta/almış olduğu tedbirlerin boşa çıkma olasılığı bir hayli yüksekti. Halkın hükümdar ailesine karşı biriktirmiş olduğu kin ve nefret hissi arbedelerde kanlı olaylara fırsat veriyordu. Millet ile hanedan arasında açılan uçurumun kapanması ihtimali günden güne azalmaktaydı. Buna karşın, hür ve müstakil bir cumhuriyet İspanyası üzerine güneşin doğacağı gün belirgin bir biçimde yaklaşıyordu. Hükümdarlık taraftarları hızla azalırken, cumhuriyeti özleyenlerin sayısı gün geçtikçe artıyordu. Darülfünun hocalarının (Profesörler) başını çektiği cumhuriyetçiler teşkilatlanmalarını hızla tamamlamaktaydılar. Vaziyetin endişe verici olduğu

⁸ "İspanya kralının tahtı tehlikede", *Akşam*, 9 Mart 1930: 8; Hükümet, herhangi bir olayın meydana gelmemesi için kapsamlı önlemler alma yoluna gitmiştir. Cumhuriyet yanlıları ise, sık sık bir araya gelerek görüşmelerde bulunmuşlardır. "İspanyada vaziyet", *Akşam*, 11 Mart 1930: 2.

nu gören General Berenguer ise, yapılması öngörülen seçimleri 1931 yılı başına ertelemiştir. Buradaki kritik nokta; acaba İspanyol milleti o zamana kadar sabredebilecek miydi? Öyle ki, seçimlerden önce ortaya çıkacak bir büyük kargaşa İber Yarımadası'nı kana boyayabilirdi (Vakit, 17 Mayıs 1930: 4).

Jurnal Gazetesi'nin (Paris) kaleme aldığı bir haberde, müfrit sendikaların Moskova'dan aldıkları gizli talimat üzerine kararlaştıkları bir plan gereğince Malaga, Granada ve diğer şehirlerde büyük grevler tertip edecekleri belirtilmiştir. Hükümetin ise bu plandan haberdar olduğu kaydedilmiştir (Vakit, 29 Haziran 1930: 2). Kral Alfons'un Londra'da bulunduğu sırada, Sevilla'da, zeytin işçilerinin gösterileri esnasında bir kadının polisler tarafından öldürülmesi üzerine söz konusu grev bir ihtilâl ve isyan şeklini almıştır. Grevciler, işbaşında bulunanları silahla tehdit ederek iş bırakmaya zorlamışlardır. Bunun üzerine, Barcelona'daki kargaşayı bastıran General Anido acilen Sevilla'ya gönderilmiştir. Bir sıkıyönetim ilân beklenirken, polisler grevciler arasında birçok kanlı çatışma meydana gelmiştir. Şehirdeki bütün mağazalar, fırınlar, bakkallar ve kasaplar ya kapalıdır, ya da kapatılmıştır. Askerler, ahali açlıktan ölmek tehlikesine maruz kaldığından, ekmek ve yemek dağıtımını gerçekleştirmiştir (Akşam, 1 Temmuz 1930: 8).

Diğer taraftan, Türkiye ile İspanya arasında akdedilen "Adli Tesviye ve Hakem Muahedesi" TBMM'de tasdik edilerek yürürlüğe girmiştir. Muahedeye göre; "İki devlet harp etmeyecek, birbirleriyle veya yekdiğeri aleyhine müteveccih tecavüzkâr bir itilafa dâhil olmayacaklardır. İki taraf arasında çıkacak olan hukuki ihtilaflar teşkil edecek olan daimi uzlaşma komisyonuna havale edilecektir... Komisyon beş azadan teşekkül edecektir. Birer azayı tarafeyn tayin edecektir... Üç aza iki tarafın iştirak ve ittifakıyla, iki devletin de tabiyetinde ve ikametgâhları Türkiye ve İspanya'da bulunmayan kimselerden intihap edilecek. Reis bu bitaraf azadan seçilecektir. İki devlet arasında hukuki ihtilaf bu komisyonda halledilmediği takdirde Türkiye'de ve İspanya'da bulunmayan... bir hakem mahkemesine havale edilecek, bunların vereceği karar muta olacaktır." (Vakit, 15 Temmuz 1930: 4).

Hareketliliğin üst düzeyde olduğu San Sebastian'da, 17 Ağustos 1930'da toplanan Cumhuriyetçi gruplar (Cumhuriyetçi Eylem, Katalan Cumhuriyetçi Partileri, Radikaller, Radikal Sosyalistler, ORGA ve DLR-Genel Emekçiler Sendikası- katılmıştır), üzerinde uzlaşılan politik bir pakt ile Cumhuriyetin tesisini, gerekiyorsa güç kullanarak, politik inisiyatif olarak belirlediler. Cumhuriyetin kurulmasını, Cortes (Kortes) seçimlerinin yapılmasını, dini ve politik özgürlüklerin garanti altına alınmasını, bölgesel otonomi taleplerine izin verilmesini isteyen Pakt, bunların Cortes tarafından kabul edilmesini öngörmekteydi (Salman, 2003: 60).

Dâhiliye Nezareti'nden yapılan açıklamada, İspanya'da basına yönelik uygulanan sansürün hafifletilmesine dair bir isteğin bulunduğu işaret ederken (Akşam, 22 Temmuz 1930: 2), Journal Gazetesi'nin Madrid'den edindiği bilgiye göre, Barcelona, Madrid ve diğer şehirlerde eş zamanlı olarak gerçekleştirilecek bir ihtilâl hareketi tespit edilmiştir. Barcelona'da, içlerinde meşhur pilot Franco'nun da bulunduğu dört kişi tevkif edilmiştir (Akşam, 14 Teşrinievvel 1930: 2). Çöken bir evin altında kalarak ölen üç kişinin defnedilmesi esnasında inşaat ve maden işçileriyle polis arasında ölüm ve yaralanmalara yol açan bir çatışma meydana gelmiştir (Vakit, 16 Teşrinisani 1930: 2).

Petit Parisien Gazetesi, kraliyet taraftarı liberal Bel Sol Gazetesi'nde (Madrid) yayınlanan Prof. Ortegay Gaset'in imzasıyla neşredilen bir makaleyi gündeme taşımıştır. Büyük heyecan uyandıran makale, "İspanyollar, kraliyeti tahrir edelim. Artık devletimiz mevcut değildir, onu yeniden vücuda getiriniz." çağrısıyla son bulmuştur. Şiddetli nümayişler ve grevler ise devam etmekteydi (Akşam, 18 Teşrinisani 1930: 2). Demiryolu, gaz ve elektrik çalışanları söz konusu greve iştirak etmemişlerdir (Vakit, 18 Teşrinisani 1930: 5). Sevilla'da ilân edilen genel grevde kamyonlar devrilmiş, tramvaylar taşa tutulmuş, bir vatman ve iki biletçi yaralanmıştır (Akşam, 21 Teşrinisani 1930: 2). Pilot Franco ve Reyes ise hapisaneden kaçmışlardır (Vakit, 26 Teşrinisani 1930: 5).

Cumhuriyet isteyen İspanyollar, hükümet kuvvetleriyle (Ayerbe Geçidi ve Esqueva Köyü civarı başta olmak üzere) çarpışmaya başlamışlardır. Dâhiliye Nezareti kontrolün sağlandığını beyan etmiştir. Zaragoza'da ise genel grev kararı alınmış ve uygulamaya konmuştur (Akşam, 15 Kânunuevvel 1930: 1-2; Vakit, 15 Kânunuevvel 1930: 6).

General Dellano'nun kumandasında, Dört Rüzgâr Karargâhı'ndan havalanan uçaklar Madrid üzerinde uçarak halkı isyana teşvik eden bir kısım bildirimler atmışlardır. Hükümete sadakatle bağlı olan kuvvetler hava kuvvetleri karargâhını bombardımana tutarak, asileri teslim etmişlerdir. Gelişmeler dolayısıyla Madrid mıntıkasında harp hali, ülke genelinde ise sıkıyönetim ilân edilmiştir. Telefon muhaberatı dahi akamete uğramıştır (Vakit, 17 Kânunuevvel 1930: 6).

Dört Rüzgâr Karargâhı karşında bulunan Saray'ın havalanan uçaklar tarafından neden bombalanmadığını Deyli Ekspres muhabiri M. Greeuval'a açıklayan Franco (Lizbon'da mülteci) şunları söylemiştir: "Kıyam, İspanya cumhuriyetçi komitesi tarafından hazırlanmış idi. Maksat kralı bertaraf etmek ve memleketi istibdattan kurtarmak ve İspanyolları Avrupalı bir millet yapmak idi. Halihazırda İspanya'nın Faslılardan bir farkı yoktur. Cumhuriyet teessüs ettikten sonra -ki mutlak bir gün teessüs edilecektir- Kral milli bir meclis-i kabir önünde muhakeme edilecek ve iktisadi ve siyasi sahalarda yaptıklarının

hesabı sorulacak idi. Sarayı bombardıman etmek vazifesi bana verilmiş olduğundan bir bomba tayyaresine binerek sarayın üzerinde manevra ettim. Elimi bombaları salıverecek manivelaya uzatacak idim. Sarayın önündeki meydana da birçok çocuğun oynamakta bulduklarını gördüm. Bu masun hayatları kıymaya cesaret edemediğimden elimi maniveladan çektim. Bu suretle Madrid'in çocukları kral ve kraliçeyi kurtardılar." (Akşam, 3 Kânunusani 1931: 6). Hava Kuvvetleri'nin kalkışmasından sonra Kral XIII. Alfons yeni bir emirname yayımlamıştır. Buna göre, "... askerî tayyareciliğin badema hiçbir istiklâli olmamasına karar verilmiştir. Tayyareciler harbiye nezaretine merbut olacak ve ayrıca üniforma giymeyeceklerdir. Bundan başka tayyareci olacaklar bir takım kayıt ve şarta tabi tutulacak ve hükümetçe, krala sadakatleri tasdik edilmiş olacaktır. Tayyare mektepleri de tahdit edilerek harbiye nezaretinin emrine verilecektir. Böylece dört tayyare parkı tanzim edilecek ve diğer tayyareler yavaş yavaş imha olunacaklardır.". Düzenleme, "Kral Alfons'un, mevkiini muhafaza kaydıyla medeniyetin en mühim bir keşfi ile mücadeleye kalkışması gülünç değil mi?" (Vakit, 18 Kânunusani 1931: 5) sorusuyla eleştirilmiştir.

Birkaç gün içerisinde durumun normale dönmeye başladığı İspanya'da, milli grevin La Corogne, Santander, Sent Sabastien, Huelva, Tarakome ve Salamank'ta sona ermiş olduğu, diğer şehirlerde de şiddetin hız kesmekte olduğu bildirilmiştir (Vakit, 21 Kânunuevvel 1930: 7). Ne var ki, hükümet kıyam girişimini bastırmış olsa da için için kaynayan bir galeyana hali mevcuttu. Yeniden grevler ilân edilmiş, hatta grevciler telgraf tellerini dahi kesmiş, şimendifer hatlarını tahrip etmişlerdir (Akşam, 23 Kânunuevvel 1930: 2). Bakanlar Kurulu'ndan sonra açıklamalarda bulunan Dâhiliye Nazırı, yakın gelecekte bir genel grev ilânına ihtimal verilmediğini, zira iş çevrelerinin böyle bir şeyi arzu etmediklerini tahmin ettiklerini belirtmiş, illerden gelen haberlerin bu düşüncelerini doğruladığını ileri sürmüştür (Akşam, 11 Kânunusani 1931: 2). Asayiş ve sükûnu ihlâl edebilecek her türlü teşebbüsün önünü almaya yönelik tedbirler Bakanlar Kurulunca tasdik edilmiş, özellikle de Mart ayınca gerçekleştirilecek olan seçimlerde kargaşa ve düzensizliğe müsamaha edilmeyeceği beyan edilmiştir. Bunun dışında Andaluzi'de hüküm süren işsizliğe çare bulmak üzere, yabancı rekabetine ve entrikalarına engel olmak için bir takım tedbirlere başvurulacağı kararlaştırılmıştır (Vakit, 13 Kânunusani 1931: 8; Akşam, 13 Kânunusani 1931: 2).

Bu arada, hükümdarlık yönetimine taraftar bulunan unsurların artık kendisini desteklemediğini düşünmeye başlayan Başbakan Beranguer, çok geçmeden istifasını vermiştir. Derhal istişarelere başlayan kral, M. Romanones ve M. Garcia-Prieto'yu huzura kabul etmiştir (Akşam, 16 Şubat 1931: 2). Romanones'in dostu liberal nazırlardan M. Ruiz-Gimenez, Madrid belediye başkanı olarak

tayin edilmiştir. Darülfünunların yeniden açılacağına dair de bir genelge yayımlanmıştır (Akşam, 26 Şubat 1931: 6).

SEÇİMLER ÖNCESİ SİYASİ ORTAM

Bir zamanlar Avrupa, hatta dünya siyasetinde söz sahibi olmuş, yeni ve eski dünyada sömürgelere malik olmuşken, sadece Fas'ın kuzeyinde bir karış yeri elinde zor tutabilen İspanya, dâhili politik mücadeleler içerisinde yüzmekteydi. Bunun sebebi neydi?

İspanya Anayasasına göre icra kuvveti kralda toplanmıştır. Teşri kuvveti de Senat ve Cortes (Kortes) denilen iki meclisteydi. Her ikisine birden Kortes denilmekteydi. Primo'dan sonra başbakan olan Beranguer, 13 ay süresince görevine devam etmiştir. Ne var ki, bu süre zarfında Senat ve Kortes bir türlü toplanamamıştır. Ayrıca, 1 Mart günü yapılması düşünülen seçimler de tehir edilmiştir. Bir süre kamuoyunu teskin eden Beranguer, ıslahatçıların ve cumhuriyetçilerin çabaları karşısında ciddi hiçbir iş yapamamış ve istifa etmiştir. Gelinen noktada, talep edilen şey sadece Kortes'in toplanması değildi artık. Anayasada tadilat istenmesinden başlayarak, cumhuriyet tesisini talep etmeye kadar muhtelif partiler faaliyetlerde bulunmaktaydılar. Anayasada istenilen tadilat, bilhassa Kortes'in feshi hakkında krala tanınmış olan yetkinin kaldırılmasıydı. Fakat, Kortes'in toplanmasıyla birlikte işin nereye varacağını kestirmek de mümkün değildi.

Kendisine karşı her geçen gün güvensizliğin artmakta olduğunu gören Alfons, hoşnutsuzlukları bildiği içindir ki, parlamentarizme gitmek zorunluluğunu hissetmekle birlikte, yine de saltanat yanlılarından mürekkep bir kabineyi iktidara getirmiştir. Lakin, yeni hükümetin Kortes'i toplayıp toplayamayacağı da meçhuldü.

İspanya'nın nabzını tutan parti liderlerinin ve belli başlı gazetelerin durumun vehametini izale etmek üzere ileri sürdükleri ortak tedbirler vardı. Bunlar, "Milli emelleri tecelli ettiren bir hükümet tarafından müessesan halinde Kortesin içtimanı temin etmek, bilâistisna burada bütün siyasi fırkaları temsil ettirmek." şeklinde özetlenmiştir. Ne var ki kral, söz konusu isteklerden kaçınıyor görünmekteydi (N.Ali, Vakit, 28 Şubat 1931: 4).

Kanun-ı Esasi'nin tekrar yürürlüğe girmesine kadar kurulmuş olan ılımlı askerî hükümet (Berenguer Hükümeti), yoğun muhalefet karşısında istifaya mecbur kalmıştır. Bunun üzerine kral, tüm muhalif partilerinin iştirak edeceği yeni bir kabine kurmak istemiştir. Ancak, sol partilerin buna karşı çıkması üzerine İspanya Donanması Komutanı Amiral Amar başkanlığında, halka karşı oldukça ılımlı yeni bir hükümet kurulmuştur. Tüm İspanyolların isteği, altmış yıl önce kaleme alınmış olan ve krala vâsi yetkisi veren Kanun-ı Esasi'nin tadili

idi. Bu nedendir ki, yeni hükümet, halkı memnun etmek için yeni Kortes'in meclis-i müessisan (kurucu meclis) sıfatını haiz olmasına ve Kanun-ı Esasiyi değiştirmesine onay vermiştir. Ayrıca, sanayi merkezi konumunda bulunan Katalonya'daki ayrılık taraftarları da, tüm zorluklara rağmen memnun edilmeye çalışılmaktaydı (Akşam, 1 Mart 1931: 8). Yeni hükümetle birlikte gelişen olumlu siyasi ortam, İspanyol parasının durumunu positive (1 İngiliz Sterlini=40 Peseta) çevirmiştir. Ayrıca, Alman borçlarının halli için "Beynelmîlel Te-di-yat Bankası"nın kredi açması üzerine, görülecek gelişmelerin İspanyol maliyesinin kendisini toparlamasına yardım edeceği beklentisi ağırlık kazanmaya başlamıştır (Akşam, 19 Mart 1931: 8).

Bu arada, hürriyetin İspanyol milleti için en yüksek hedef olduğunu belirterek cumhuriyet lehinde bir beyanname neşreden ve krallık rejimini eleştiren Sosyalist Parti ile "Umum İş Birliği" üyelerinin tamamı 6 ay 1 gün hapse mahkûm edilmişlerdir (Vakit, 25 Mart 1931: 6).

Madrid'te, Tıp Fakültesi talebeleri saat 13:00'da (24 Mart) derslerini terk ederek "Yaşasın cumhuriyet, yaşasın affı umumi." sloganlarıyla gösteri yaparken (Vakit, 26 Mart 1931: 9), polisle çatışma meydana gelmiş ve 40 kişi tevkif edilmiştir (Vakit, 27 Mart 1931: 7). Tansiyonun giderek düştüğü gösterilerde durum kısa süre sonra normale dönmüştür (Akşam, 29 Mart 1931: 2). Barcelona'da ise, "Cumhuriyetçiler ve Sosyalistler Tesanüdü" (Radikal Cumhuriyetçiler, Liberal Cumhuriyetçiler, Federal Fırkası, Sosyalist Grubu Federasyonu, İşçiler Umumi Birliği, Sol cenaha mensup bir takım gruplardan oluşmakta) adıyla kurulması düşünülen yeni bir oluşum, tüm seçim bölgelerinde adaylar hakkında tek liste teklif etmeyi ön görmüştür (Vakit, 26 Mart 1931: 9).

11 Şubat 1873'te ilân edilen ilk (I.) cumhuriyet yönetimi, 29 Aralık 1874 tarihine kadar varlığını sürdürmüştür (Sertel, 2015: 273). 60 sene önce, 19. yüzyılın en parlak ve hararetli hatibi Kastelon'un gayretleriyle, ömrü kısa sürmüş bir cumhuriyet tecrübesine sahip bulunan İspanya -XII. Alfons'un krallık idaresini tekrar ikame etmesiyle- 1875'ten beridir devam eden (Vakit, 24 Nisan 1931: 4) monarşi yönetiminden kurtulmak için adeta gün saymaktaydı.

BELEDİYE SEÇİMLERİNİN BEKLEN(MEY)EN SONUCU: CUMHURİYETİN İLÂNI

12 Nisan 1931 mahalli seçimleri, monarşi ya da cumhuriyet arasında bir tercihin yapılacağı bir referandum halini almıştır. Monarşi yanlıları, yönetim mekanizmasını manipüle etme becerilerine güven- dikleri için, sonuna kadar kazanacaklarını düşünmüşlerdir (Casanova, 2015: 15). Yapılan Belediye Seçimleri'nde seçmenler saat 08:00-16:00 arası oylarını kullanmışlardır. Yaşanan birkaç olumsuzluk dışında herhangi bir büyük hadise görülmemiştir. Seçimler,

hükümet açısından teessüfe şayan bir surette sonuçlanmış ve beklentiler karşılanmamıştır.

“Cumhuriyetperver Sosyalist Koalisyonu” 45 il merkezinden 41’inde ve büyükşehirlerde çoğunluğu kazanmayı başarmıştır. Kral taraftarları, Madrid’de 50 azalıktan sadece 20’sini elde edebilmiştir. Barcelona’da ise, 23 cumhuriyetçi (Katalonya ayrılıkçılarından Miralay Mancía Fırkası’nın sol cenahına mensup), 12 kral taraftarı ve 13 cumhuriyetperver radikal seçilmişlerdir (Vakit, 14 Nisan 1931: 1, 5).

Cumhuriyetçi ve Sosyalist birçok kişinin imzasıyla kaleme alınmış olan bildiri; “Ekseriyeti haiz bulunmak dolayısıyla temsil ettiğimiz İspanya namına alenen beyan ederiz ki, cumhuriyeti tesis suretiyle milletin arzusunun yerine getirmek için büyük bir azim ve kuvvetle harekete geçmek üzere bulunuyoruz.” denilmiştir. Barcelona’da saat 14:13’te (14 Nisan) cumhuriyet ilân edilmiş ve belediye binasına cumhuriyet bayrağı çekilmiştir. Böylece, krallık yıkılıp, yerine cumhuriyet ilân edilmiştir. “Bu suretle dünya haritasında asırlarca hüküm süren bir taç bugün köhne bir tarih ve efsane oldu demektir.” Kral, tahtından feragat ederek yetkilerini Aznar Hükümeti’ne devretmiş ve Paris’e gitmek üzere ülkeyi terk etmiştir. Aznar Hükümeti de üstlendiği yetkilerini, Zanora’nın riyasetinde kurulmuş olan Muvakkat Cumhuriyetçi Hükümete devretmiştir (Vakit, 15 Nisan 1931: 1, 4; Akşam, 16 Nisan 1931: 1).

O ana kadar krallık ile yönetilen ve meşrutiyet rejimine dahi tahammül edemeyen İspanya’da birdenbire cumhuriyet ilân edilmiştir. Yönetim şekli, en koyu diktatörlükten en geniş halkçılığa geçmiştir. Kral tarafından Dâhiliye Nazırı olarak atanmış olan Kont dö Romanones, hazırladığı bir programla ülkenin tamamında bir belediye seçimi yaptırmak istemişti. Ardından vilayetlerde genel meclisler için seçimler yapılacak ve nihayetinde de Meclis-i Mebusan toplanacaktı. Böylece Romanones, tatbik edeceği bu programla Haziran ayı içerisinde normal bir meşrutiyet yönetimi tesis edeceğini tahmin etmiştir. Söz konusu düşüncenin temelinde şöyle bir öngörü vardı: “Belediye intihabatında rey verecek olan münthepler devletin umumi siyasetine ait mülâhazalardan ziyade mahalli menfaatlerden müteessir olurlar. Onun için belediye meclislerine aza intihap ederken muayyen bir plan dairesinde bu münthepleri idare etmek mümkündür. Bu suretle memleket de büyük bir siyasi ihtirasların ve tahrikâtın cereyanlarına kaptırılmaksızın yavaş yavaş hakiki bir meşrutiyet usullerine alıştırmış olurdu.” Ne var ki, Romanones’in bu hesabı tutmamıştır. Sosyalistlerin ve cumhuriyetçilerin liderleri olan Alcana Zamora, Los Rios ve Largo Caballero hapisneden çıkar çıkmaz yoğun bir şekilde çalışarak, öncelikle şehirlerde münthepler kazandılar. Kısa süre içerisinde de tüm ülkede etkili olmayı başardılar. Yetkilerini krallık ailesi efradından birine yetkilerini

devreden XIII. Alfons, ümidini korumak istemiştir. Ancak, “Harb-i Umumi’den sonra medeni âlemde gün geçtikçe hududunu genişleten cumhuriyetçilik ve halkçılık bu şekilde İspanya’ya girdikten sonra bir daha krallık hurafelerinin avdet etmesine imkân bulunabilir mi?” (M. Asım, Vakit, 16 Nisan 1931: 1, 2). Yurt dışında bulunan cumhuriyetçilerin İspanya’ya geri dönmesi (Vakit, 17 Nisan 1931: 5) ile cumhuriyet yönetiminin daha da güç kazanacağı görülmektedir.

Gelişmeler neticesinde, halkın büyük bir heyecan içerisinde bulunduğu İspanya’da, siyasi mahkûmlar derhal serbest bırakılmıştır. Telsiz telefonla halka hitap eden Zamara, “Milleti selemlarım. Sizden, içinde bulunduğumuz şevk ve heyecan arasında itidal ve vakarınızı muhafaza etmenizi isterim. İspanya büyüklüğünü ispat etmelidir. Müdebbir ve ihtiyatkâr olmakla devam ediniz. Muvakkat hükümet sizin istediğiniz yolda çalışacaktır. Siz, icap edenlerin mesul tutulmalarını istemek hakkına sahipsiniz.” demiştir (Vakit, 16 Nisan 1931: 9).

Bu arada, cumhuriyetçilerle müsait bir anlaşma zemini bulamayan (Vakit, 18 Nisan 1931: 4) ve Fransa’ya gelmiş olan sabık kral XIII. Alfons, “Haklarımın hiçbirinden vazgeçmedim. Krallık salâhiyetlerime bililtizam fasıla veriyorum.” şeklinde bir açıklama yaparak (Vakit, 17 Nisan 1931: 5), beklentilerini ve niyetini açıkça ortaya koymuştur.

Diğer taraftan, Katalonya Cumhuriyeti’nin yeni hükümeti de teşekkül etmiş: M. Macia Başvekil, M. Ventura Gassol Siyasi İşler Nazırı, M. Rafael Canpalans, M. Jean Casanovas Müdaffa Nazırı, M. Manuel Sera-Moret İktisat ve Mesai Nazırı, M. Giralt Maliye Nazırı ve M. Carrasco da Münakalât Nazırı olmuştur (Vakit, 17 Nisan 1931: 5).

Katalonya ve Bask bölgeleri ekonomik açıdan kalkınmalarını gerçekleştirmiş iki önemli bölgeydi. 18. (Katalonya) ve 19. yüzyıla (Bask) kadar bölgesel imtiyazlarını korumuş olan bu iki bölge, II. Cumhuriyet döneminde yeniden kazanmış oldukları özerkliklerinin meşruiyetini de bu geçmişe bağlayacaklardı (Aktoprak, 2011: 25). M. Losrios, Katalonya Cumhuriyeti Meselesini dostane ve akilâne bir biçimde tetkik edeceğini söyleyerek, Katalonyalıların emellerini tam bir surette karşılamak için gayet kuvvetli bir Federal İspanyol Cumhuriyeti teşkilinin gerekli olduğunu belirtmiştir. Katalonya gibi, Bilbao’daki milliyetperverlerin sağ kanadı da, Biskaya Cumhuriyeti’ni ilâna karar vermişlerdir. Buna karşı olanlar, bir sivil muhafız bölüğü ile bir tabur piyade gücünü bölgeye göndermişlerdir. Sevilla’da “Burjuva Cumhuriyeti” söylemleriyle gösteriler yapmış, ayrıca fabrikalarda işleri durdurmaya uğraşmışlardır. Müdahale edilmesiyle birlikte 1 komünist ölmüş, 17’si de yaralanmıştır (Vakit, 19 Nisan 1931: 5).

Madrid Hükümeti’ni oldukça yoğun bir mesai beklemekteydi. Öncelikle 1923’ten beri neşredilen kanun, kararname vs. yeniden tetkike tabi tutulacak-

tı. Vicdan, mezhep, şahıs, sendika, kooperatif ve özel mülkiyet hürriyetlerini tanıyacak ve zirai mesaiyi kolaylaştıracaktı. Yeni rejim aleyhtarları hakkında takibat icrası hakkını muhafaza edecek olan hükümet, milli felaketlerin müsebbiplerini ortaya çıkarmak için üç dava açacaktı. Bu konuda önlemler alınacağı belirtilen hükümet, ahiren yapılan sermaye kaçırmalarına karşı da şiddetli önlemler alacaktı (Vakit, 17 Nisan 1931: 5).

Önemli sayılabilecek gelişmelerden birisi de, İspanya Bankası ile diğer özel bankalar tümüyle hükümetin emrine amade olduklarını bildirmiş olmalarıydı. Buna karşılık, Maliye Nazırı, Cumhuriyet Hükümeti'nin önceki hükümete ait mali taahhütlerin hepsine uyacağını, nakdi muamelelerin serbestisini herhangi bir suretle tahdit etmek niyetinde bulunmadığını beyan etmiştir (Vakit, 19 Nisan 1931: 5). Bu karar ve açıklama, 44 pesetadan 48,95 pesetaya çıkmış bulunan 1 İngiliz sterlininin (Akşam, 16 Nisan 1931: 2) ateşini düşürebilecek önemli bir adımdı.

Fransa'nın, yeni İspanyol Cumhuriyet Hükümeti'ni tanıdığını açıklaması (Vakit, 19 Nisan 1931: 5), uluslararası desteğin sağlanması ve başarıya ulaşılması olasılığını artırmıştır.

Çok geçmeden, Norveç, Kolombiya, Brezilya, Lehistan, Panama, Yunanistan, Portekiz (Vakit, 22 Nisan 1931: 6), Amerika ve İtalya (Vakit, 25 Nisan 1931: 6) hükümetleri de İspanyol Cumhuriyeti'ni tanımaya karar verdiklerini bildirmişlerdir.

İspanyol Cumhuriyeti'ni korumak ve müdafaa etmek isteyen Cumhuriyetçi Radikal Sosyalist Fırkası (Madrid) ise, önemli birkaç karar almıştır:

“1-Elyevm mevcut bulunan krallık taraftarı kuvvetlerin silâhlarından tecrit edilmesi ve şimdiki cumhuriyet idaresine sadakat gösteren halk kuvvetlerine verilmesi hükümetten istenecektir.

2-Eski idareden mes'ul olanların hapsini hukuku umumiyeye ait veya siyasi cürümlerden dolayı maznun addedilen XIII. Alfons dö Borbon aleyhine açılacak tarihi davaya dahil edilmelerini istemek için hükümet üzerinde mümkün olduğu kadar tesir yapılacaktır.

3-Fırka idealinin kuvvetli bir surette halk arasına yayılmasına çalışmak.

4-Ziraate ait işlerde esaslı ıslahat yapılması, sanayide çalışan işçilerin murakabeye tabi tutulması, devlet ile kilise işlerinin birbirinden tamamıyla ayrılması, umumi hizmet ve müesseselerin büsbütün lâikleştirilmesi, mekteplerde tahsilin laik, mecburi ve meccani olması istenecektir.

5-Harbiye ve bahriye bütçelerinin azaltılması ve buna mukabil ziraat bütçesinin hissölunür derecede artırılması talep edilecektir.”

Henüz cumhuriyetin ilân edilmiş olduğu İspanya’da, İspanyol Komünistleri lideri M. Berkas, yaptığı açıklamada, İspanya’nın bir ihtilâl arifesinde bulunduğunu ileri sürmüştür (Vakit, 22 Nisan 1931: 6).

1931 yılı verilerine göre, 2 milyon tarım işçisi topraktan yoksundu. Diğer taraftan, 50 bin büyük toprak sahibi İspanyol toprağının yarısını elinde bulunduyordu. Topraklarının büyüklüğü 1 hektarı geçmeyen 1,5 milyon küçük toprak sahibi hayatını sürdürmek için büyük toprak sahiplerinin yanında çalışmak mecburiyetindeyken, 10.000 toprak sahibinin elinde 100 hektardan fazla toprağı vardı. Bazı bölgelerde büyük toprak sahiplerinin hâkimiyeti mutlakti. Sevilla’da, bölge topraklarının %72’sini toprak sahiplerinin %5’i ellerinde bulunduruyordu (Broue ve Temime, 1976: 18).

Hiç kuşku yok ki, İspanya’da yeni rejim birçok müşkülât ile karşılaşacaktı. Barcelona’da ayrı bir cumhuriyet kurulmuştu. Katalonya’nın bu tavrını diğer bölgelerin takip etmesi kuvvetle muhtemeldi. Madrid’de ise, cumhuriyetçiler, sosyalistler ve liberaller bir süre için birlik halindeymiş gibi hareket ediyorlarsa da, aynı fikirleri taşımadıkları için ister istemez ayrılacaklardı. Ayrıca, bunların karşısında güçlü bir muhafazakârlık cereyanı da vardı. Önemli bir kuvvet olan kilise de, cumhuriyeti kayırsız şartsız kabul etmiş değildi. Cumhuriyetçilerin kilise ile çatışacağı kaçınılmazdı. Ancak, İspanya’da en büyük kuvvet ordudaydı ve ordu komutanlarının ve askeri erkânın ne fikirde oldukları henüz katiyetle anlaşılmış değildi. Kısacası, İspanya’da istikrarlı bir cumhuriyet tesis etmek kolay bir iş değildi. O nedenledir ki, İspanya’nın yeni birçok olaya sahne olacağı öngörülmekteydi (Vakit, 24 Nisan 1931: 4).

Haziran ayına gelindiğinde; Meclis (Cortes/Kortes) seçimlerinde cumhuriyetçi partiler çoğunluğu kazanmıştır. Sosyalistler ise Kortes’de en büyük parti olmuştur. Alınan bir kararla, Katolik Kilisesi devlet işlerinden ayrılmıştır. Katolik olan Alcala Zamora ve Maura istifa etmişlerdir. Alcala Zamora cumhuriyetin başkanı ilân edilirken, Azana ise başbakanlık görevine gelmiştir (Hore ve Hallas, 2015: 5).

Böylece, “II. Cumhuriyet, askerî ayaklanma ve bir savaş onu silah gücüyle yok edinceye kadar beş yıldan uzun bir barış süreci yaşayacaktı.” (Casanova, 2015: 15).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Ulusçuluğun yükselişiyle birlikte, Avrupa yeni bir süreçle karşı karşıya kalmış ve 19. yüzyılın başından itibaren monarşik yapılar; bağımsızlık, özgürlük ve eşitlik için gerçekleşen ihtilâller neticesinde ya biçim değiştirmişlerdir, ya da tasfiye olmuşlardır. Anayasal teminat altına alınan kazanımlar, siyasal, sosyal

ve iktisadi haklarla daha da genişleyerek “sosyal devlet anlayışı”nın ortaya çıkmasına zemin hazırlanmıştır. İspanya’yı da etkisi altına alan söz konusu gelişmeler, 11 Şubat 1873-29 Aralık 1874 yılları arasında İber Yarımadası’nda ilk kez bir cumhuriyet yönetiminin kurulmasına sahne olmuştur. Kısa süreliğine de olsa yaşanan bu dönemin kazandırdığı tecrübe ilerisi için bir temel teşkil etmesi bakımından oldukça önemli olmuştur.

I. Dünya Savaşı süresince tarafsız kalmayı başaran İspanya, 1917-1923 yılları arasında bir “Restorasyon Dönemi” geçirmiştir. Bu dönemde gerçekleştirilecek bir devamlı tarafsızlık yaklaşımıyla; ekonomik fayda, sosyal barış ve siyasal istikrar sağlanması amaçlanmışsa da, gelişmeler beklentileri karşılayacak bir mahiyet arz etmemiş ve restorasyon hedefi General Rivera’nın Eylül 1923’te gerçekleştirdiği hükümet darbesi dolayısıyla iflasla sonuçlanmıştır. Yönetim yapısı, 1821 Cadiz Anayasası’na dayanan İspanya’da 1902-1923 yılları arasında 33 hükümetin kurulmuş olması, sorunlu bir siyasal modele sahip bulunduğu değerlendirilmesine yol açmaktadır. Siyasi istikrarsızlıkların tarihte görülen en başat sonucu da, İspanya’da da olduğu gibi darbe olasılığını ön plana çıkarmasıdır. Endüstriyel alanda Katalonya, Bask, Vizcaya ve Guipuzcoa bölgelerinin 1900-1925 yılları arasında sergilediği üretkenliğin siyasi istikrarla takviye edilememesi ve engellenemeyen kaos ortamı, bir sıçrama yapabilme eşliğinde bulunan İspanya’nın önündeki en ciddi handicap olmuştur. Yine de hayat şartlarının geçmişe oranla daha da düzelmesi ve buna bağlı olarak ölüm oranlarının hızla azalması İspanya nüfusunun 18.6 milyondan (1900 başları) 24 milyon (1930) civarına çıkmasına imkân vermiştir. Doğru politikalarla desteklendiğinde, günün şartları içerisinde bu oranda bir nüfusa sahip olmak, iş gücü ve dinamizm açısından son derece büyük bir avantaj sağlayabilirdi.

Diğer taraftan, 1928 yılıyla birlikte kesifleşen kitle hareketlerine ilaveten, pesentanın büyük oranda değer yitirmesiyle baş gösteren ekonomik bunalım (1929), Rivera yönetimine karşı giderek artan bir güvensizliğin meydana gelmesine sebebiyet vermiştir. Ordunun kendisine mesafeli duruşu, sağlığının bozulması ve kararsız tavırları dolayısıyla etkisi iyiden iyiye azalmış ve istifa etmiştir. Yerine kurulan General Berenguer yönetimi, isabetli bir yaklaşım ortaya koyarak, gelişmelere ışığında bir parlamento hükümeti olmayı istemiştir. Zira İspanya’da, diktatörlüğe karşı uzun zamandır birikmiş olan bir nefret söz konusuydu.

General Rivera’nın keyfi yönetimi süresince hakları ellerinden alınan tüm kesimler, bilhassa da aydınlar, halkın ve ülkenin başına diktatörlüğü musallat edenin bizzat kral olduğuna kanaat getirmişlerdir. Bundan ötürü de kral şiddetli eleştiri ve hücumlara maruz kalmış ve İspanya’nın bir daha böyle bir felakete maruz kalmaması için, haklı olarak, en sağlam teminatın ve yönetim biçiminin cumhuriyet olduğu düşüncesi kuvvet kazanmıştır.

Bir yandan, üniversitelerdeki akademisyenlerin başını çektiği cumhuriyetçiler teşkilatlanmalarını seri bir biçimde tamamlarken, diğer yandan durumun endişe verici olduğunu gören Berenguer Hükümeti ise, yapılması öngörülen mahalli seçimleri 1931 yılı başına ertelemiştir. Burada, söz konusu erteleme halkı sokağa dökmesi ve büyük bir kargaşaya yol açması en büyük endişe sebebi olmuştur. Tam da bu esnada, 17 Ağustos 1930 tarihinde San Sebastian’da toplanan Cumhuriyetçi gruplar, üzerinde uzlaşılan politik bir pakt deklere etmişlerdir. Buna göre; gerekiyorsa güç kullanarak cumhuriyet tesis edilecekti. Ayrıca; cumhuriyetin kurulması, Kortés seçimlerinin yapılması, dini ve politik özgürlüklerin garanti altına alınması, bölgesel otonomi taleplerine izin verilmesi pakt unsurlarının öne sürdükleri temel esaslardı.

Cumhuriyet isteği okullara, iş yerlerine, sokaklara, bölgelere, şehirlere yayılmaya başlamıştır. Yoğun bir boykot, gösteri, grev ve eylem süreci görülmeye başlanmıştır. Öyle ki, polisle siviller arasında çatışmalar dahi yaşanmıştır. Hattâ, İspanya Havva Kuvvetleri’nin de içerisinde yer aldığı hadiseler vukua gelmiştir. Bunun üzerine Kral XIII. Alfons, bir emirname yayımlayarak, pilotların Harbiye Nezareti’ne bağlanmasını ve üniforma giymeyeceklerini şart koşmuştur. Bu da kralın, medeniyetin en önemli keşfi olan hava vasıtalarıyla mücadeleye kalkışması olarak değerlendirilerek, bir saçmalık olarak değerlendirilmiştir.

Gelinen noktada, İspanyolların tamamına yakını, 60 yıl önce kaleme alınmış olan ve krala vâsi yetkisi veren Anayasa’nın tadilini istemişlerdir. Halkın beklentilerini karşılamak isteyen yeni hükümet, yeni Kortés’in “Kurucu Meclis” sıfatına sahip olmasına ve Anayasa’nın değiştirmesine onay vermiştir. Ayrıca, sanayi merkezi konumunda bulunan Katalonya’daki ayrılıkçılar da, var olan zorluklara rağmen, İspanya’nın birlik ve bütünlüğünü sağlamak için memnun edilmeye çalışılmıştır.

Yine de monarşi yanlıları, 12 Nisan 1931 mahalli seçimlerini, yönetim mekanizmasını manipüle etme becerilerine güvendikleri için, sonuna kadar kazancıklarını düşünmüşlerdir. Bu nedendir ki, 12 Nisan Seçimleri bir referandum halini almış, sonuçta “Cumhuriyetperver Sosyalist Koalisyonu” 45 il merkezinden 41’inde ve büyükşehirlerde ekseriyeti kazanmayı başarmıştır. Krallık yanlıları, Madrid’de 50 azalıktan sadece 30’unu kaybetmişlerdir. Barcelona’da da durum Madrid’den farklı olmamıştır.

Büyük bir azim ve kuvvetle harekete geçmiş olan cumhuriyet taraftarları, seçimlerden istedikleri sonucu aldıktan iki gün sonra, 14 Nisan’da, Barcelona’da cumhuriyet ilân etmiş ve belediye binasına cumhuriyet bayrağını çekilmişlerdir.

“1931 Devrimi” olarak nitelendirilen söz konusu gelişme ile, yarım asırdır İspanya’da hâkim unsur olan toprak sahibi aristokrasinin ve büyük toprak sa-

hiplerinin iktidarı sona ermiş (Sertel, 2015: 274) ve krallık idaresi ikinci kez yıkılmıştır.

Bundan sonraki asıl hedef, "Federal İspanyol Cumhuriyeti"nin teşekkülünü sağlamaktır. Özellikle Barcelona, Bilbao ve Sevilla merkezli bölgelerin tavrı çok hayatiydi. Sevilla'da, "Burjuva Cumhuriyeti" söylemleriyle gösteriler yapılması, ayrıca fabrikalarda işlerin durdurulmaya çalışılması, durumun hem o an için, hem de gelecek açısından kaygı verici olduğu görüşünü ön plana çıkarmıştır.

İspanya'da, 2 milyon tarım işçisi topraktan yoksundu. Diğer taraftan, 50 bin büyük toprak sahibi ülke topraklarının %50'sini elinde bulunduruyordu. Sevilla'da, toprak sahiplerinin %5'i bölge topraklarının %72'sine hükmetmekteydi. Bu durumda, cumhuriyet yönetiminin üstesinden gelmek zorunda bulunduğu en önemli işlerden bir tanesi toprak reformu olacaktı. Siyasi, iktisadi, sosyal, kültürel, dini vb. meseleler çözülmediği takdirde "İspanya'nın bir ihtilâl arifesinde bulunduğu" yönündeki görüşler haklılığını korumaya devam edecekti.

Cumhuriyetin tam anlamıyla ikame edilebilmesi noktasında, tüm siyasi aktör ve paydaşların yapıcı davranmasına ve sorumluluk üstlenmesine ihtiyaç bulunmaktaydı. Oysa İspanya'da sosyalistler hükümet mesuliyetine katılmaktan imtina etmekteydiler. Bu nedenle, kabinede başlayan anlaşmazlık ve bölünme hükümetin etkinliğini sarsmaya başlamıştır. Ayrıca, komünistler ve sendikalistler gibi aşırı sol gruplar ise yöneldikleri eylemlerle ülkenin huzuruna zarar vermekteydiler. Öte taraftan, Katalonya ve diğer eyaletlere verilmesi öngörülen özerkliklerin sınırlandırılması, bu bölgelerde fazlasıyla bir memnuniyetsizliğe yol açmaktaydı. "Velhâsıl, en ziyade sükûna muhtaç olduğu bir zamanda İspanya gayri tabii ahval içinde yaşıyor(du)." (Akşam, 12 Temmuz 1931: 8).

KAYNAKÇA

- Akşam (gazete). [https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C5%9Fam_\(gazete\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Ak%C5%9Fam_(gazete)) (Erişim: 14/07/2016)
- Aktaş, Ö. (2014). "İspanya İç Savaşı'nın Sanat ve Edebi Eserlere Yansıması", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi (TSA)*, Yıl 18, Sayı 182 (Ağustos), 295-314.
- Aktoprak, E. (2011). "Ulus-Devletin Dönüşümünde İspanya Modeli ve Katalonya Örneği", *Dipnot*, Sayı 6 (Temmuz, Ağustos, Eylül), 21-47.
- Aladağ, S. (2011). *İspanya İç Savaşı ve Türkiye*, Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Arıbaş, K. ve Kara, H. (2010). Siyasi Coğrafya Açısından İspanya, *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt 15, Sayı 24, 61-86.
- Aybars, E. (1991). Atatürk ve Devrime Bakış, *Atatürk Yolu Dergisi* (Ankara Ü. Türk İnk. Tar. Enst.), Sayı 7, 443-453, DOI: 10.1501/Tite_0000000014
- "Bir taç daha devrildi", *Akşam*, 16 Nisan 1931, 1-2.
- "Bir taht sallanıyor: İspanya cumhuriyetçileri", *Vakit*, 14 Nisan 1931, 1, 5.
- Borue, P. ve Temime, E. (Kasım 1976). *İspanya İç Savaşı*, Çeviren: Aydın Emeç, Hürriyet Yayınları: 153, İstanbul.
- Casanova, J. (2015). *İspanya İç Savaşı'nın Kısa Tarihi*, Çeviren: Uygur Kocabaşoğlu, Edt.: Kerem Ünüvar, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- "Cihan İktisadiyatı-İspanya parasının sükûtu devam ediyor", *Akşam*, 16 Kânunusani/Ocak 1930, 5.
- "Çekildi-Jeneral Primo dö Rivera'nın istifasındaki sebep ne imiş?", *Vakit*, 30 Kânunusani 1930, 2.
- "Çekilen diktatör", *Vakit*, 1 Şubat 1930, 1.
- "Diktatörlük", *Vakit*, 9 Mayıs 1930, 2.
- "Düşükten sonra", *Vakit*, 4 Şubat 1930, 2.
- Gazetecilik/Türk Basınının Doğuşu ve Gelişimi* (2008). MEB Mesleki Eğitim ve Öğretim Sisteminin Güçlendirilmesi Projesi, Ankara. http://hboqm.meb.gov.tr/modulerprogramlar/kursprogramlari/gazetecilik/moduller/turk_basininin_dogusuvegelisimi.pdf (Erişim: 05/06/2017)
- "Gene diktatörlük", *Akşam*, 5 Mart 1930, 2.
- "Greve iştirak etmeyenler", *Vakit*, 18 Teşrinisani/Kasım 1930, 5.
- "Haftalık siyasi icmal: İspanyada vaziyet", *Akşam*, 1 Mart 1931, 8.
- Hore, C. ve Hallas, D. (1995), *İspanyada 1936 Baharı*, Çeviren: Melike Demirer, 1. Baskı, Z Yayınları, İstanbul.

- "İspanyada", *Akşam*, 6 Mart 1930, 2.
- "İspanyada", *Akşam*, 19 Mart 1930, 2.
- "İspanyada", *Vakit*, 6 Şubat 1930, 2.
- "İspanyada", *Vakit*, 16 Şubat 1930, 2.
- "İspanyada", *Vakit*, 8 Mart 1930, 2.
- "İspanyada", *Vakit*, 25 Mart 1931, 6.
- "İspanya bir ihtilâl arifesinde mi bulunuyor?", *Vakit*, 22 Nisan 1931, 6.
- "İspanyada-Ceneral De Rivera diktatorluktan vaz geçiyor", *Akşam*, 27 Kânunusani 1930, 6.
- "İspanyada cumhuriyet", *Vakit*, 16 Nisan 1931, 9.
- "İspanyollar cumhuriyet istiyor", *Akşam*, 15 Kânunuevvel/Aralık 1930, 1-2.
- "İspanyol cumhuriyeti teessüs ediyor", *Vakit*, 17 Nisan 1931, 5.
- "İspanyada darülfünun", *Vakit*, 26 Şubat 1931, 6.
- "İspanyada darülfünun talebesinin nümayişi", *Akşam*, 7 Mart 1930, 6.
- "İspanyada diktatörlük", *Vakit*, 3 Şubat 1930, 6.
- "İspanyada fırtına nasıl koptu?", *Vakit*, 18 Nisan 1931, 4.
- "İspanyada grevler devam ediyor, vaziyet hâlâ karışıktır", *Akşam*, 23 Kânunuevvel 1930, 2.
- "İspanya hadısatı", *Vakit*, 25 Nisan 1931, 6.
- "İspanya ihtilâl arifesinde", *Akşam*, 1 Temmuz 1930, 8.
- "İspanyada ihtilâl", *Akşam*, 14 Teşrinievvel/Ekim 1930, 2.
- "İspanya ihtilâli", *Vakit*, 17 Kânunuevvel/Aralık 1930, 6.
- "İspanyada ihtilâle karşı şiddetli tedbirler alınıyor", *Akşam*, 13 Kânunusani 1931, 2.
- "İspanyada iki tayyareci hapisten kaçtılar", *Vakit*, 26 Teşrinisani 1930, 5.
- "İspanyada ikinci cumhuriyet", *Vakit*, 24 Nisan 1931, 4.
- "İspanyada intihabat", *Akşam*, 4 Mart 1930, 2.
- "İspanyada intihabat", *Vakit*, 5 Mart 1930, 2.
- "İspanya isyanı şiddetini kaybediyor", *Vakit*, 21 Kânunuevvel 1930, 7.
- "İspanya kabinesi", *Akşam*, 2 Şubat 1930, 2.
- "İspanya kabinesi gördüğü muhalefet üzerine istifa etti", *Akşam*, 16 Şubat 1931, 2.

- "İspanyol kargaşalığı", *Vakit*, 17 Mayıs 1930, 4.
- "İspanyada karışıklık devam ediyor", *Vakit*, 27 Mart 1931, 7.
- "İspanyada komünizm", *Vakit*, 19 Nisan 1931, 5.
- "İspanya kralı Alfons tayyare düşmanı oldu", *Vakit*, 18 Kânunusani/Ocak 1931, 5.
- "İspanyada Krallık aleyhinde şiddetli nümayişler", *Akşam*, 18 Teşrinisani 1930, 2.
- "İspanyada krallık yıkıldı ve cumhuriyet ilân edildi", *Vakit*, 15 Nisan 1931, 1, 4.
- "İspanya kralı ihtilâlcı tayyarecilerin bombalarından nasıl kurtuldu?", *Akşam*, 3 Kânunusani 1931, 6.
- "İspanya kralının tahtı tehlikede", *Akşam*, 9 Mart 1930, 8.
- "İspanya ordusu", *Akşam*, 12 Şubat 1930, 2.
- "İspanyol parası", *Akşam*, 19 Mart 1931, 8.
- "İspanyada Para Buhranı", *Vakit*, 12 Kânunusani 1930, 2.
- "İspanya sansür", *Akşam*, 22 Temmuz 1930, 2.
- "İspanyada Sevilla şehrinde umumi grev", *Akşam*, 21 Teşrinisani 1930, 2.
- "İspanyada şiddetli tedbirler", *Vakit*, 13 Kânunusani 1931, 8.
- "İspanyada temizlik", *Vakit*, 17 Şubat 1930, 2.
- "İspanyada vaziyet", *Akşam*, 11 Mart 1930, 2.
- "İspanyada vaziyet", *Akşam*, 11 Kânunusani 1931, 2.
- "İspanyada vaziyet", *Akşam*, 13 Temmuz 1931, 8.
- "İspanyol vaziyet: Nümayişler durdu heyecan devam ediyor", *Akşam*, 29 Mart 1931, 2.
- "İspanyada yeni fırkalar", *Vakit*, 7 Şubat 1930, 2.
- "İspanyada Yeni Kabine nasıl teşkil ediyor?", *Vakit*, 31 Kânunusani 1930, 2.
- "İspanyada yeni tedbirler", *Vakit*, 12 Şubat 1930, 2.
- "İstifa etti-Ceneral Primo de Rivera nihayet istifasını verdi", *Akşam*, 30 Kânunusani 1930, 2.
- "Komünizm", *Vakit*, 8 Mayıs 1930, 1.
- "Komünistler İspanyada boş durmuyorlar", *Vakit*, 29 Haziran 1930, 2.
- Lezcano, V. M. (1991). İspanya ve Türkiye: Birbirlerini Tanımamazlıktan Yıkınlaşmaya Doğru, Çeviren: Ertuğrul Önalp. *OTAM* (Ank Üniv. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı 2, 217-229, DOI: 10.1501/OTAM_0000000325

- "Madritte bir çarpışma", *Vakit*, 16 Teşrinisani 1930, 2.
- "Madrid darülfünununda kızıl bayrak!", *Vakit*, 7 Mayıs 1930, 1.
- "Madritte gürültüler", *Vakit*, 9 Nisan 1930, 2.
- Mehmet Asım, "İspanyada cumhuriyet ilânı", *Vakit*, 16 Nisan 1931, 1-2.
- Nizam Ali, "İspanyada", *Vakit*, 28 Şubat 1931, 4.
- Özcan, N. (1996). Yahya Kemal Beyatlı'nın Elçilik Yılları ve Diğer Resmi Vazifeleri, *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 1, 31-38.
- "Primo dö Rivera gömüldü", *Vakit*, 21 Mart 1930, 2.
- "Primo dö Rivera hakkında tedbirler", *Akşam*, 10 Şubat 1930, 2.
- "Primo dö Rivera'nın vatana hizmetleri", *Vakit*, 20 Mart 1930, 2.
- "R. Primo da Rivera çekilecek mi?", *Vakit*, 28 Kânunusani 1930, 2.
- "Reisicumhur kral!", *Akşam*, 13 Şubat 1930, 2.
- "Sabık İspanyol diktatörü/Primo dö Rivera otelde kitap okurken öldü", *Vakit*, 18 Mart 1930, 1.
- Salman, B. (2003). *İspanya'da II. Cumhuriyet ve İç Savaş (1936-1939)*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ün. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sertel, S. (2015). "Türk Hariciye Raporlarına Göre İspanya İç Savaşı (1936-1939)", *Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD)*, Cilt 34, Sayı 57, 271-290, DOI: 10.1501/Tarar_0000000606
- "Türkiye-İspanya Uzlaşma muahedesi dün vilâyete tebliğ edildi", *Vakit*, 15 Temmuz 1930, 4.
- Uyanık, E. (2006). *Türkiye-İspanya İlişkileri (1923-1939)*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, İzmir.
- "Yaşasın Cumhuriyet", kahrolsun saltanat!", *Vakit*, 1 Mart 1930, 1.
- "Yaşasın Cumhuriyet", *Vakit*, 15 Kânunuevvel/Aralık 1930, 6.
- "Yaşasın cumhuriyet! sesleri", *Vakit*, 26 Mart 1931, 9.
- "Yerinde kalabilecek mi?", *Vakit*, 29 Kânunusani 1930, 2.
- Yıldız, M. (2011). "İspanya Yönetim Sistemi'ndeki Tekçilik Ve Federalizm Tartışmalarının Değerlendirilmesi", *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 175-191.

EKLER:

VAKIT

1 Gün kaldı
Merkez bankasının Kaydedilmek için istisnai ödünç
Hisse senetlerini en yakın bankalarda bulabilirsiniz

Kızılık dalları

Reşat Nuri Beyin romanı
(VAKIT) için hazırlanıyor

14 Ocak Yal-Saya: 14764 İdaré yeri: İstanbul, Ankara co. Vakit Yurdu SALLI 14 Nisan (4 Üncü ay) 1931 Telefon: (Hakkı) 24370 — (Yan ıstırı) 24371 Sayısı 5 Kurşun

İstanbul intihabı

İstanbul'da müteahhid ve intihabı... Nöbetçileri halk... İntihabın... İntihabın... İntihabın... İntihabın... İntihabın...

Güzel Adanamız sular altında Seyhan dört metre kabarmıştır Halk heyecan içindedir

Altı köy kamülen su altındaki zarar ve ziyân miktarı da henüz malûm değildir

Adanamın son gelen haberleri bu günün... İstanbul'da müteahhid ve intihabı... Seyhan nehriyle beraber... Adana köyünde 8 yanda bir...

Darülbedayi, band ve konservatuvar Belediyeye ne suretle raptedilecek, tetkik olundu

İstanbul belediyesinden İhtisabî... Darülbedayi, band ve konservatuvar... Belediyeye ne suretle raptedilecek, tetkik olundu... İstanbul'da müteahhid ve intihabı...

Adana köyünde 8 yanda bir... Sanki bana malûm oluyorudum! 10 bin lira kazanan hanımlar nezer anlatıyorlar

Mazbatalar tetkik edilecek Devlet surasının İhtihaz ettiği karar bu seklidendir İstanbul şehri meclis intihabına... Sanki bana malûm oluyorudum! 10 bin lira kazanan hanımlar nezer anlatıyorlar

Bir tarih sallıyor İspanya cümhuriyetçileri Belediyé intihabatında 45 vilâyet merkezinden 4 inde ekayyedirdir

Madrid, 13 (A.A.) — Belediyé intihabatında cümhuriyetçiler... Bir tarih sallıyor İspanya cümhuriyetçileri... Belediyé intihabatında 45 vilâyet merkezinden 4 inde ekayyedirdir

Büyük Bir faciá Olayudru

Konya, 13 (A.A.) — Koz meclis mektebinde bir zehirlenme olayı... Büyük Bir faciá Olayudru

Merkez bankası

Hisse Kaydı mülzemesine yakın... Merkez bankası... Hisse Kaydı mülzemesine yakın

Bu sayımızda

- Belediyede iş programı — 3 üncü sayıfıda —
- Rus konsoloslu, damping hakkında izahat veriyor — 3 üncü sayıfıda —
- Bahrî Hülf için suya düşüyor ? — 3 üncü sayıfıda —

Harding nasıl öldü ?

Harding taze kızlar ve yeni tipler arıyor !

Madam Harding gelince o bir kraliçe gibi bittin... Harding nasıl öldü ? Harding taze kızlar ve yeni tipler arıyor !

Adana köylerinden bir çoğu su altında kalmıştır. Tren yolu da bozulmuştur.

AKŞAM

Yeni Meclis'te 30 kadar müstakil mebus bulunacağı haber veriliyor.

Sene 13 — No: 4495 Tahrir telefonu : 21686

PERŞEMBE — 16 Nisan 1931

İdare telefonu : 21434

Fiatlı 5 kuruş

İntihap faaliyeti

Yeni Mecliste 30 müstakil mebus bulunacak

Fethi, Nuri ve Tahsin beylerin müstakillen namzetliklerini koymaları muhtemeldir

Ankara 14 — Gazi Hz. din Recep böyle birlikte namzet listelerini teklif ile meşgul olmuştular. Liste henüz son şeklini almamıştır. Measafahı Halk fikrinin bütün mebusluklar için namzet gösterilmeyeceği ve 30 kadar mebusluğa açık bırakacağı anlaşılmaktadır. Bu mebusluklara arzu edenler, müstakill olarak namzetliklerini koyacaklardır. Bu suretle intihap edilecek mebuslar Mecliste müstakill bir huzur teşkil edeceklerdir. Aklık birleşecek namzetliklerinden itibaren İstanbul, Mısır, İzmir, Diğeryerlerin Adana, Trabzon, Samsun, Ordu, da ve diğer bazı şehirlerde olacağı haber veriliyor.

Fırkamız yeni namzet listesinde çiği olarak beş kadar çiftlik sahibi ve Zonguldak madenleriyle imalât ihracatı ve diğer sanayi müesseselerinde çalışan bazı amellerer namzet gösterilecektir. Memduh Şevket bey Zonguldak kömür hatzası ammelâden 3 kişilini isimini Gazi Hz. ne takdim etmiştir.

Yeni mebus namzetleri arasında da eski meclis mebusları reisali Hali beyle Numan ustavan ve Aklakara'nın Mihaliçler köyünden Mehmet efendinin bulundukları söyleniyor.

Yeni Meclis'in 4 veya 5 mayısta toplanması muhtemeldir.

Sükrü ve Şefik beyler
Anka 14 — İzmir mebusu Sa-

Adil bey
Bir refülânis kambiyo borsası işlerinden haberdar olan borsada mihabet yapılabacağı yazmıştı. Bu mesele hakkında borsalar komisyon-

Devlet bankasında iş atacağı için namzet gösterilmeyeceği söylenen Saracoglu Şükrü bey raylı Sükrü, Trabzon mebusu, Şefik beylerin de beraberinde birer vazife alacakları sıhabet namzet gösterilmeyecekleri rivayet ediliyor.

Meflûş İrka İderleri
Ankara 14 — Meflûş Serbes İrka İderi Fethi bey dîna alkan Gazi Hz. tarafından kabul edilmiş ve geç vakite kadar Kâtipin, Buğün Nuri ve Tahsin beyler Fethi beyin etinin güderek geç (Devamı ikinci sahifede)

Borsa ve kambiyo işleri
Adil bey, konsorsiyom ve mürakabe işlerinin çok muntazam olduğunu söylüyor

vekil Adil B. bir muharririmize şu izahatı vermeyiştir: — Türk İrkanın istikrarını istihdaf eden tedbirlerin heyeti umumiyecinde, konsorsiyon ve mürakabe faaliyetinde tam bir iahab vardır. Bu vaziyet karşısında illahat mevzu bahis değildir. Easasın borsa ve kambiyo muamelâtası kâfi derecede tanzim eden mevzuatı kanunıya mevuttur. Bunların tatbikatında aynı teşekküller devam edecektir.

Abdülkadir beyin vazifesine nihayet verildiği doğru değildir. Kendisi komisyon vekili bulunuyordu. Maliye vekâleti tarafından ilâtin ihisar mürakibliğine tayin edilmiştir.

Adil B. şehrinizde tetiş beyetine riyaaset etmektedir. Buradaki tetiş faaliyeti halikanda da şu mahabatı vermeyiştir: — İstanbul'da yirmi mihiyet vardır. Şimdiye kadar Seyrışafına ve İman şirketi muamelâtası tetiş etmiş. Buradaki tetişlerine devam edecektir.

Adana'da seylâp

Bir çok köyler hâlâ su altında
Adana 14 (Husut) — Seyhan'ın yükselen suyu bir buçuk metreye indi. Kırgıncak köyünün su altında kaldığı köylerden imdat işleri olarak sâhil seylâri edildiği bildirilmektedir ve bir kayık istenmektedir.

Misri tren hattı bozulduğundan kayık gönderilmemiştir. Mühim basarete tahmin ediliyor. Bu işleri müdaharetleri şehrin su taşıyıcılarından mahafaza için tedbir mevzuatı hatırlandı. Fillogya geliştirildi.

Karoman, Ulukışla ve Taşlıca köyleri mebuslar kar gözyüyor.

Zaro ağa
[Zaro ağasının İspanya'dan hareket etmiş olduğu, İspanya'da olduğu yazılmıştır.]

Bir taş daha devrildi Dün İspanya'da cumhuriyet ilân edildi

Kral Alfons dün gece ailesile birlikte Portekiz tarikiile Paris'e hareket etti

Madrid 15 (Husut) — Belegriye İtilâfının yitirdiği netice üzerine dün iptida Barselon'da, sonra diğer bir çok şehirlerde cumhuriyet ilânı yapılmış, resmi dairelere cumhuriyet bayrağı çekilmiştir.

Bu vaziyet karşısında kral bazı kimselerle görüşülen sonra İtilâfın vermesi, tahtı taşlıca üzerindeki haklarını terk etmiştir.

Esasen İspanya kabine istifa etmiş ve evvelce mevzuat ile tahsişatından çıkan cumhuriyetçi kârimden M. Zamora'nın riyaaseti altında yeni bir kabine teşekkül etmiştir.

Madrid'te postakona binası

16 yapında tahta cümâna isimli rişte vâsil oluncaya kadar namzet müstakill vazifelerini yapmıştır. Madrid'te geyik ve sığırtı

Madrid, 14 (A.Ş.) — Kralın tahtından feragat etmesi ve Madrid'ten mülkakatına karar vermesi üzerine posta, belegriye ve telefon binası ile sair rasmî binaların cumhuriyet bayrağı çekilmiştir.

Sokaklarda işlenen İspanya halkı tabakaları çarşısında cumhuriyet bayraklarını sallamak suretinde bulunmuşlardır. Hükümet erlânı ile iktidar mevkinde gelecek olan cumhuriyet İhtilâlcileri ribâsın arasında olduğu günün batmadan (Devamı ikinci sahifede)

— Aman polis efendi, üç yağ-daki kızım bu sabah kayboldu...
— Kiminle sevişiyordun, biliyor musunuz?...

